

زنجیره ارزش جهانی محصولات ایرانی چالش‌ها، الزامات و فرصت‌ها

اسفندیار جهانگرد

دانشیار اقتصاد دانشگاه علامه طباطبائی

زنجیره ارزش جهانی (GVC) به شبکه‌های پیچیده‌ای از تولید و تجارت اشاره دارد که در آن تولید محصولات و خدمات در چندین کشور تقسیم شده و در نهایت به بازارهای جهانی عرضه می‌شود. در این فرایند، هر کشور در بخشی از تولید یا خدمات، ارزش افزوده‌ای را به محصول اضافه می‌کند. برای ایران، به‌عنوان کشوری با منابع غنی طبیعی و نیروی کار جوان و تحصیل‌کرده، ورود به زنجیره ارزش جهانی به‌ویژه در بخش‌های مختلف اقتصادی می‌تواند فرصتی برای توسعه اقتصادی و افزایش صادرات واسطه و نهایی باشد. ایران با توجه به تحریم‌های اقتصادی، چالش‌های زیادی در ورود به زنجیره ارزش جهانی داشته و دارد.
باین‌حال، برخی از بخش‌های اقتصادی ایران، به‌خصوص در حوزه نفت، گاز و معدن، محصولات پتروشیمی و صنایع دستی، جایگاه خاصی در زنجیره ارزش جهانی دارند. محصولات نفتی و پتروشیمی و معدنی ایران به کشورهای مختلف صادر می‌شود و در فرایندهای تولیدی بسیاری از صنایع مورد استفاده قرار می‌گیرد. از سوی دیگر، صنایع دستی ایران به‌عنوان یک محصول فرهنگی با ارزش افزوده بالا، در بازارهای جهانی تقاضای زیادی دارد. ایران با چالش‌های متعددی برای حضور فعال‌تر در زنجیره ارزش جهانی روبرو است. از جمله این چالش‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- تحریم‌های بین‌المللی: تحریم‌های اقتصادی علیه ایران، مانعی جدی برای دسترسی به بازارهای جهانی و جذب سرمایه‌گذاری خارجی است. این تحریم‌ها باعث شده تا تولیدکنندگان ایرانی نتوانند به راحتی در زنجیره‌های ارزش جهانی مشارکت کنند.
- کمبود فناوری‌های پیشرفته: برای مشارکت مؤثر در زنجیره ارزش جهانی، نیاز به دسترسی به فناوری‌های پیشرفته و بهره‌گیری از نوآوری‌های جدید است. ایران در این زمینه در حال حاضر با چالش‌هایی جدی مواجه است.

- مشکلات زیرساختی: نبود زیرساخت‌های لازم در بخش‌های حمل‌ونقل، ارتباطات و انرژی، محدودیت‌هایی برای تولید و صادرات محصولات ایجاد می‌کند.

- نداشتن مقیاس و کیفیت تولید: در بیشتر محصولات تولید ایران مقیاس و کیفیت تولید پایین و با رویکرد بازارهای داخلی شکل گرفته و هزینه تولید بالاست.

با وجود چالش‌ها، ایران ظرفیت‌ها و فرصت‌های بسیاری برای ورود به زنجیره ارزش جهانی دارد:
- مزیت‌های رقابتی: ایران با داشتن منابع طبیعی فراوان، به‌ویژه نفت و گاز و نیروی کار جوان و تحصیل‌کرده، مزیت‌های رقابتی درخور توجهی در برخی از فعالیت‌ها دارد.

- توسعه صنایع با ارزش افزوده بالا: با توجه به توانمندی‌های ایران در حوزه‌هایی همچون صنایع دستی، فرش، محصولات غذایی و دارویی، شیمیایی و معدنی می‌توان با ارتقای این صنایع، ارزش افزوده بیشتری ایجاد کرد و به زنجیره ارزش جهانی وارد شد.
- تقویت روابط تجاری با کشورهای منطقه: همکاری‌های تجاری با کشورهای همسایه و منطقه‌ای می‌تواند به ایران کمک کند تا بخشی از زنجیره ارزش جهانی شود.

برای بهبود موقعیت ایران در زنجیره ارزش جهانی، اقدامات متعددی می‌توان انجام داد که با رفع موانع اقتصادی و جذب سرمایه‌گذاری خارجی و تلاش برای کاهش تحریم‌ها و جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی می‌تواند به بازارهای جهانی دسترسی بهتری داشته باشد. ارتقای فناوری و نوآوری از طریق سرمایه‌گذاری در حوزه تحقیق و توسعه و استفاده از فناوری‌های پیشرفته، به‌ویژه در بخش‌های تولیدی با ارزش افزوده بالا، می‌تواند به ایران کمک کند در زنجیره ارزش جهانی نقش مؤثرتری ایفا کند. تقویت زیرساخت‌ها از طریق بهبود زیرساخت‌های حمل‌ونقل، انرژی و ارتباطات برای حمایت از تولید و صادرات محصولات ایرانی ضروری است. با ایجاد برند یا نام‌های تجاری ملی، با نگاه به بازارهای بین‌المللی، محصولات ایرانی باکیفیت و بااصالت را به بازارهای جهانی معرفی کند و در مقیاس تولید، سیاست‌ها و اصلاحات ساختاری لازم را دنبال کند. زنجیره ارزش جهانی فرصتی بزرگ برای توسعه اقتصادی ایران و افزایش صادرات است. با وجود چالش‌های موجود، ایران با بهره‌گیری از ظرفیت‌های داخلی و بهره‌برداری از فرصت‌های موجود می‌تواند جایگاه خود را در این زنجیره تقویت کند. راهکارهایی همچون ارتقای فناوری، بهبود زیرساخت‌ها و جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی می‌تواند به ایران کمک کند تا به یکی از بازیگران اصلی زنجیره ارزش جهانی تبدیل شود.

ایده‌پرد صفحه ۵

شنبه ۱۰ شهریور ۱۴۰۳
۲۶ صفر ۱۴۴۶
۳۱ آگوست ۲۰۲۴
سال بیست‌ویکم
شماره ۴۹۱۶
۲۰ هزار تومان
۱۲ صفحه

روزنامه

در «شرق» امروز می‌خوانید: نکونام: از گزینه جذاب تیم ملی تا «حیا کن، رها کن» • سینما و شبکه نمایش خانگی در قیاس از منظر تنوع ژانر • امیداد کامپیوتر از دست رفت؟

دستور بازگشت دانشگاهیان

شرق: کشتی‌بان را سیاسی‌تر دیگر آمده است! این را می‌توان از صحبت‌های صریح رئیس‌جمهور در جلسه تودیع و معارفه وزرای علوم فهمید. جایی که مسعود پزشکیان دستور داد تا وضعیت دانشجویان معترضی که با احکام تنبیهی مواجه شده‌اند و استنادی که به هر دلیل از حضورشان در دانشگاه ممانعت به عمل آمده دوباره بررسی و تا جای ممکن این مشکلات برطرف شود. این البته کاملاً قابل‌پیش‌بینی بود که با توجه به حضور پررنگ محمود فاضلی و علی شریفی‌زارچی، دو استاد معروف اخراجی سال‌های اخیر در کمین انتخاباتی مسعود پزشکیان، در صورت پیروزی او باید شاهد گشایش‌هایی در دانشگاه‌ها باشیم. اولین خبرها در این زمینه هم چند روز پیش از سوی علی شریفی‌زارچی در توئیتر اطلاع‌رسانی شد و بعد از آن هم بود که پزشکیان وارد صحنه شد و دستورهایی

گزارش تیرتیک را در صفحه ۱۰ بخوانید

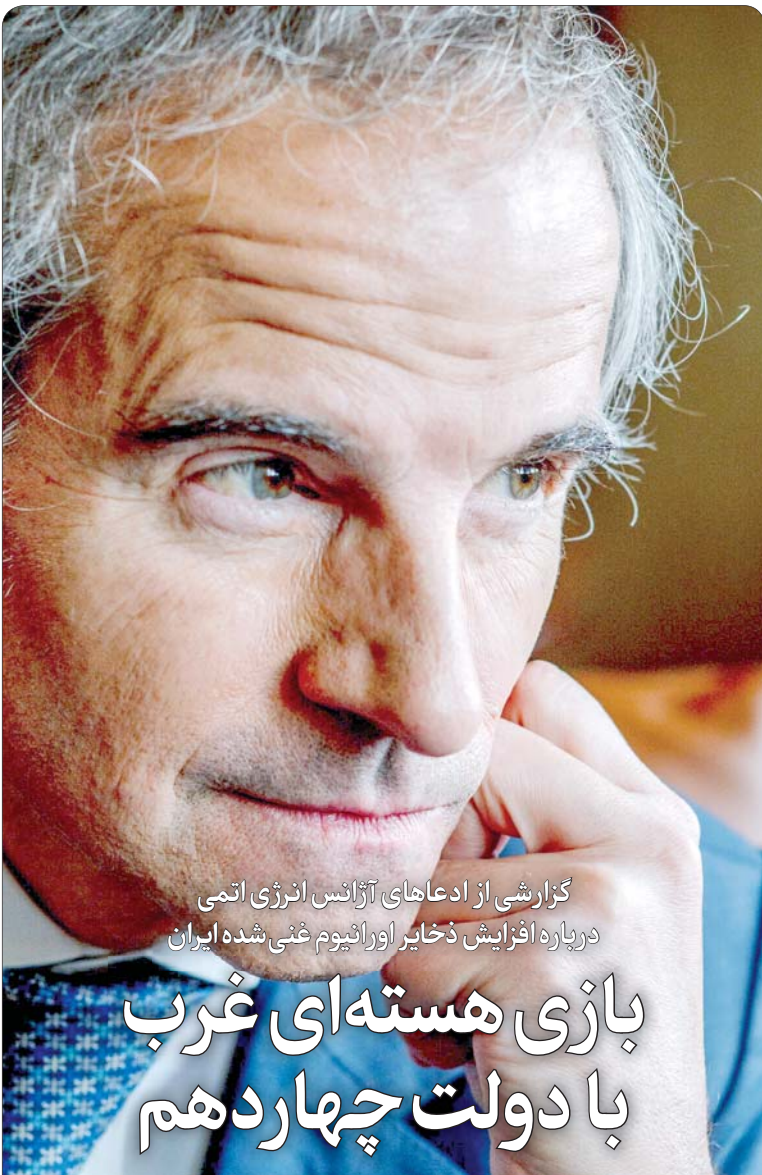
گزارش یک قتل

روایت «شرق» از مرگ دلخراش «سیدمحمد میرموسوی» جوان لنگرودی

صفحه ۸

یادداشت

شرق

این گزارش را در صفحه ۲ بخوانید

گزارشی از ادعاهای آژانس انرژی اتمی درباره افزایش ذخایر اورانیوم غنی‌شده ایران

بازی هسته‌ای غرب با دولت چهاردهم

روایت عارف از دیدار با همتایان پیشین خود

عارف در دیدار با همتایان پیشین خود

برگزیده‌ها

گزارش «شرق» از ماجرای گروگان‌گیری افغانستانی‌ها توسط باندی ایرانی و پاکستانی در حاشیه شهر تهران

گروگان‌گیرهایی در همین نزدیکی

اولین گفت‌وگوی رسانه‌ای نامزد دموکرات‌ها در انتخابات ۲۰۲۴

دفاع هریس از بایدن

نخستین مدال تاریخ اسکواش بانوان قطعی شد

از باشگاه سفرای کشورهای عضو پیمان شانگهای تا ساز ناوکوک دولت سیزدهم

از باشگاه سفرای کشورهای عضو پیمان شانگهای تا ساز ناوکوک دولت سیزدهم

ماجرای آخرین سفیر ایران در لندن

بازگشایی انجمن صنفی روزنامه‌نگاران ایران مطالبه‌ای ۱۵ساله

چه عواملی باعث تورم اقلام اساسی شده است؟ مروری بر گرانی

یادداشت

آیا این یک بازی از پیش باخته است؟

یادداشت

آیا این یک بازی از پیش باخته است؟

یادداشت

یادداشت

به گمان من، یکی از مهم‌ترین فرازهای آخرین نطق رئیس‌جمهور پزشکیان در دفاع از کابینه معرفی‌شده به مجلس، آنجا نبود که ایشان از توافق انجام‌شده برای معرفی کابینه گفت، که این مسیری است که همیشه رؤسای جمهور پیشین هم رفته بودند و همه از آن خبر داشتند، فقط این‌طور صریح به آن اشاره نشده بود. پس مهم این نبود، مهم آنجا بود که جناب پزشکیان از مخالفت جناب صالحی با معرفی خود به‌عنوان وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی گفت و اینکه جناب پزشکیان بارها از او جواب «نه» شنیده بود، اما چرا جناب صالحی این‌قدر صریح و بی‌حاشیه بر جواب «نه» پای می‌فشارده؟ ممکن است برخی این را به تواضع ایشان یا دلایلی از این دست ربط دهند که می‌تواند دلایلی صادق نیز باشد، ولی تصور من این است که دلایلی بسیار مهم‌تر در این میانه وجود دارد. بگذارید این‌طور بپرسم که قرار است وزیر ارشاد در چهار سال پیش‌رو چه کند؟ برای جواب به این سؤال باید اول ببینیم که وزیر ارشاد با چه وضعیتی روبرو است؟ در ۲۰ سال گذشته و پس از پایان دوره اصلاحات و زمامداری جناب خاتمی، به‌مرور در حوزه کاری وزارت ارشاد اتفاقاتی رخ داد که حاصل آن را امروز مشاهده می‌کنیم. یکی از این اتفاقات در حوزه رسانه رخ داد. آثاتی که دوران اصلاحات را تجربه کرده‌اند، می‌دانند که آن دوره را «دوران بهار مطبوعات» نیز می‌نامند که با وجود دشواری‌های عدیده، بین مردم داشتند و کم نبودند کسانی که هر روز صبح، چندین روزنامه می‌خریدند و دیدن مردمی که پای دکه‌های روزنامه‌فروشی تجمع کرده و با بین مطبوعات، یک یا چندتا آن را انتخاب می‌کردند و پولش را می‌دادند و بعد به دنبالش می‌رفتند، تصویری بسیار شایع بود.

ایده‌پرد صفحه ۴

لیبرالیسم اقتصادی یا لیبرالیسم سیاسی کدام ارجح‌تر هستند؟

قابل قبولی را به یادگار گذاشت. وی در سال ۱۹۷۹ ترور شد. پس از زئرال پارک، فضای خفقان سیاسی در کره از بین رفت و انتخابات سیاسی رونق گرفت. به عبارتی کره جنوبی در مسیر پیشرفت خود، در ابتدا آزادسازی اقتصادی را به محک گذاشت و در ادامه لیبرالیسم سیاسی را ارج نهاد.

کشورهای آلمان، بریتانیا و کره جنوبی تقریباً الگوی مشابهی را پیمودند. آنها خواسته یا ناخواسته ابتدا آزادسازی اقتصاد را اجرا کردند و در ادامه تن به آزادسازی سیاسی دادند. از دیگر کشورهای موفق در این زمینه می‌توان به تایوان و مالزی اشاره کرد.

اما برخی کشورها مسیر متفاوتی را برگزیدند. بعد از مرگ مانو در سال ۱۹۷۶ و روی کار آمدن دنگ شیائوپینگ، وی با درک صحیح از شرایط چین، آزادسازی اقتصادی در چین را هدف قرار داد. تا سال ۱۹۷۷ چین به‌طور کامل با ورود سرمایه خارجی مخالف بود. در این سال مجوز ورود سرمایه خارجی صادر شد. در سال ۱۹۸۲ چین رسماً کشاورزی خصوصی را به رسمیت شناخت. منطقه آزاد تجاری شنزن در استان گواندونگ احداث شد. تجارت رونق یافت و جمعیت شنزن از ۳۰۰ هزار نفر طی ۳۰ سال به ۱۴ میلیون نفر بالغ شد. در ادامه ۱۴ شهر ساحلی برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی و رونق تجارت تأسیس شد. تعداد نگاه‌های خصوصی در سال ۱۹۸۸، ۲۰۰ هزار واحد و در سال ۱۹۹۴ به نزدیک ۴۰۰ هزار واحد بالغ شد. بازار سهام که نماد آشکار از نظام سرمایه‌داری بود در سال ۱۹۹۰ در شانگهای راه‌اندازی شد. خلاصه آنکه چین طی ۳۰ سال با تحقق رشد اقتصادی میانگین سالانه ۹ درصد، اندازه اقتصاد خود را هفت برابر کرد. رونالدکیز برنده جایزه نوبل اقتصاد در کتاب «چین چگونه سرمایه‌داری شد؟» اشاره می‌کند دولت مرکزی چین هرگز حاضر نشد همگام با آزادسازی اقتصادی برای آزادسازی سیاسی گام‌های مؤثری بردارد. فوکویاما نیز معتقد است بعد از بهبود قابل توجه اقتصاد، شاهد تشکیل بسیج همگانی در جامعه چین هستیم که خواهان آزادی‌های بیشتر در عرصه جامعه مدنی و نظام سیاسی آن کشور است. فوکویاما تأکید می‌کند پذیرش یا عدم پذیرش خواسته‌های مردم در چین آزمون دشوار برای حاکمان این کشور است که می‌تواند وضعیت اقتصادی چین و همچنین حیات سیاسی حزب کمونیست را به چالش بکشاند. فرید یشروراد در: ۱- قبول دموکراسی ۲- رفتن به سوی هرج‌ومرج در انتها به کشورهایی اشاره می‌کنیم که ابتدا آزادی سیاسی را پذیرفتند اما از پذیرش آزادی اقتصادی سر باز زدند. هوگوچاوز در سال ۱۹۹۲ با کسب ۵۶ درصد آرا به‌عنوان رئیس‌جمهور انتخاب شد. وی از مسیر آزادی سیاسی به قدرت رسید، ولی هرگز حاضر به ورود به دالان آزادی اقتصادی نشد. این سبک از حکمرانی در برخی از کشورهای آمریکای لاتین و آفریقا بسیار مرسوم است. آنها در ادامه و با رسیدن به مسند قدرت نه‌تنها درهای آزادی اقتصادی را نگشودند، بلکه آزادی سیاسی خلق‌شده را نیز نفی کردند.

سخن آخر اینکه آزادی اقتصادی و آزادی سیاسی مانند خانه دوطبقه‌ای است که کف یک طبقه، سقف طبقه دیگر محسوب می‌شود. تقویت هر یک یا تضعیف هر یک، دیگری را در معرض بهبود یا نابودی قرار می‌دهد. باین‌حال، اندیشمندیانی مانند فرید زکریا و فوکویاما، لیبرالیسم اقتصادی را مقدم بر لیبرالیسم سیاسی می‌دانند. همان‌طور که تشریح شد، کشورهای مانند کره جنوبی، آلمان و بریتانیا قبل از ورود به دالان لیبرالیسم سیاسی امکان خلق لیبرالیسم اقتصادی را محقق کردند. از این‌رو ضروری است در ایران نیز بستر آزادی اقتصاد را بیش از پیش مهیا کنیم.

سیدجوادجمالی

کارشناس اقتصادی

صنایع و سرمایه می‌شد؛ زیرا از یک سو هر ساعت تعطیلی کارخانه منجر به زیان درخور توجهی برای صاحبان سرمایه می‌شد و از طرف دیگر برخلاف نظام کشاورزی، نیروی کار شاغل در صنایع تا حدی نیمه‌ماهر یا گاهی ماهر به حساب می‌آمدند که امکان جایگزینی آنها به سختی میسر بود. اکنون صاحبان کارخانه به نیروی کار وابستگی داشتند. شیان دکر است تضعیف نظام فئودالی بر اثر گسترش بیماری طاعون سبب شد تا حقوق مالکیت رعایا به تدریج محترم شمرده شود. همچنین لردها و بارون‌ها دریافتند اعطای حقوق مالکیت به اقطاعش مختلف جامعه و همچنین ورود طیف وسیعی از افراد به فعالیت‌های اقتصادی، موجبات رونق اقتصاد را فراهم می‌کند و این رونق افراد حاضر در طبقات بالایی سلسله‌مراتب سیاسی و اقتصادی (فراستان جامعه) را بهره‌مند خواهد کرد. در نتیجه با بزرگ‌شدن کیک اقتصاد، ثروت فراستان جامعه نیز نسبت به دوران فئودالی به‌شدت افزایش یافت. تغییرات اقتصادی در بریتانیا در حالی انجام شد که ساختار سیاسی آن با سرعت اندک حاضر به پذیرش تغییر بود؛ هرچند نظام انتخاباتی در شالکه سیاسی بریتانیا وجود داشت، ولی به صورت معیوب و ناقص اجرا می‌شد. به این معنی که تا سال ۱۸۳۲ فقط هشت درصد مردان اجازه شرکت در انتخابات را داشتند. این عدد در سال ۱۸۸۴ به ۶۰ درصد بالغ شد و در سال ۱۹۱۸ تمامی مردان و در سال ۱۹۲۸ تمامی زنان از حق رأی بهره‌مند شدند. ملاحظه می‌شود آزادسازی سیاسی، گام‌های منطقی با آزادسازی اقتصادی برداشست. با رشد درآمد، طبقه متوسط تومند ظهور یافت. حال دغدغه اصلی طبقه متوسط، حفظ رفاه ایجادشده بود، از این‌رو آنها شرط حفظ رفاه ایجادشده را در افزایش مشارکت در تصمیمات اقتصادی و سیاسی می‌دیدند. از سوی دیگر فراستان جامعه به خوبی آگاه بودند که حفظ قدرت سیاسی و اقتصادی بریتانیا نیازمند حفظ رضایت طبقات مختلف جامعه است. آنها به تدریج با لیبرالیسم سیاسی کنار آمدند.

در یک نمونه تاریخی دیگر می‌توان به کره جنوبی اشاره کرد. پس از حاکمیت استعماری ژاپن بر کره بین سال‌های ۱۹۱۰-۱۹۴۵ و در ادامه جنگ بین کره (۱۹۵۰-۱۹۵۳) که منجر به کشته‌شدن حدود چهار میلیون کره‌ای شد، اقتصاد کره به‌شدت تحلیل رفت. در سال ۱۹۶۱ درآمد سرانه آن کشور ۸۲ دلار بود. زئرال پارک بین سال‌های ۱۹۶۱-۱۹۷۴ در مسند قدرت قرار گرفت. وی که یک اقتدارگرا سیاسی بود، زمینه تأسیس کارخانجات بزرگ‌مقیاس در صنایعی مانند کشتیرانی، فولاد و پتروشیمی فراهم آورد. نتیجه این رویکرد، ظهور قدرت‌های اقتصادی مانند هونودای کره بود. شرکت‌ها در ابتدا مورد حمایت دولت قرار گرفتند، ولی از سوی دیگر دولت آنها را موظف کرد تا در عرصه جهانی وارد رقابت شوند و در صورت شکست در رقابت با رقبای جهانی، دیگر از حمایت دولت بی‌نصیب می‌ماندند. اجبار حضور در بازارهای جهانی تمرین بود برای آزادسازی اقتصاد در کره جنوبی.

زئرال پارک به لحاظ سیاسی فردی اقتدارگرا بود، ولی عملکرد اقتصادی

^[1] ایده‌پرد صفحه ۴

^[2] ایده‌پرد صفحه ۵